

TEĎ
NĚCO
ZE
ŽIVOTA

**ANNA
BLAŽÍČKOVÁ**

TRIÁDA

TEĎ
NĚCO
ZE
ŽIVOTA

**ANNA
BLAŽÍČKOVÁ**

TRIÁDA

Anna Blažíčková
Teď něco ze života

Triáda

Anna Blažíčková
Teď něco ze života

ANNA BLAŽÍČKOVÁ
TEĎ NĚCO
ZE ŽIVOTA

TRIÁDA

Mám tu dopis od Michaela Špirita ze 14. května 2002. Píše, že při posledním rozhovoru s mým mužem mu kladl nepodstatné otázky na jeho knížky, například na studium antiky kvůli Tomanovi, a on že mu vyprávěl věci závažnější, za jakých okolností a rodinných těžkostí jeho práce vznikly. Dokonce z toho Špirit vyvozuje, že jeho otázky byly nepatřičné, snad jakoby akademické.

Byly správné. Správně se zajímal o věci hlavní. Není důležité, jak co vzniklo, ale co vzniklo, výsledek. Koho zajímá, nebo líp, kdo ví, že Babel, než pustil z ruky svůj text, ho donekonečna přepracovával, že se za první verzi tak styděl, že pečlivě dbal, aby nikdy nikomu nepřišla do ruky a nikdo neviděl tu mizérii, z níž se jeho skvostné prózy vyloupily. Čím je důležité, že Čelakovský skoro celý život hladověl („Mám-li co, jím, nemám-li, nechám být“), že Mucha měl v pařížském ateliéru pytel čočky a vařil si ji pořád dokola atd.

Ovšem mě to zajímá, průběh našeho života, a asi mi víc než jeho „výsledky“ – které u jiných jsou mi hlavním kritériem, které umím obdivovat a ocenit, které potřebuji znát a obírat se jimi – prochází teď hlavou, jaké byly časy, které nemají pokračování, protože nastaly časy jiné.

Nikdy jsme neměli vysloveně hlad, navážu-li na Špiritovu poznámku v nekrologu, i když nouzi ano (pamatuji si na den, kdy jsme

měli doma jen brambory a jedno vajíčko, ale já taky recept z dělnické kuchařky, jak z těchto dvou surovin vyrobit nějaké údajně jídlo, parádně se mi nepovedlo a Přemek to taky tak komentoval). Snad každý by ze své vlastní zkušenosti dodal nějakou drastičtější hladovou vzpomínku. Nikdy jsme si od nikoho nic nepůjčili – jen zpočátku od rodiny, od Přemkova bratra Vládi na byt a od mé matky na nábytek, osm a půl tisíce, Vládovi jsme dluh splatili a po matčině smrti mi otec zbytek, tři a půl tisíce, odpustil.

Že jsme žili chudě, možná bídne, to jsme věděli i nevěděli. Byli jsme mladí a měli jsme byt (asi třetinu do svých třiceti let našetřil Přemek, třetinu já, část půjčil Vláda, zbytek jsme spláceli státu) a zajímaly nás jiné věci, nás oba našťestí úplně stejné. Snad krom toho, že pro mě byla důležitá příroda, i ve snech, zdálo se mi o ní, cizí země, mimořádná místa, k tomu byl Přemek stoprocentně lhostejný.

Do bytu na Petřínách jsme se nastěhovali v únoru 1964, já už čekala Janu. Byt byl, až na družstevní zařízení kuchyně a skříně ve zdi, dokonale prázdný, Přemek spal na spartakiádním lehátku a já na vršku od gauče, kdysi majetek Šaškových, z něhož už padala tráva. Aleš Haman nám dal pěknou stojací lampu, ještě je v Přemkově pokoji. V kuchyni krom umakartové linky byl stůl, součást jakéhosi špajzu, Přemek u něj už první den – když ráno přivezl taxíkem od Míkových ze Spořilova, kde jsme čtyři měsíce bydleli, našich pár věcí – přes den pracoval. Dvě židle nám darovala jeho teta Olga.

Přemkova nádherná vzpomínka byla, že když si od práce odskočil napít se mléka z lahve na balkoně – to byla ještě devatenáct let naše lednice, než nám paní Dobrovolná koupila opravdovou –, v tom mléce plavaly ledové krystaly.

Jako první zařízení do bytu jsme si koupili kufříkový psací stroj Consul, stál osmnáct set. Přemek na něm uměl psát, držel tužku oběma rukama a tupým koncem Źukal písmeno po písmeni do klá-

ves. Tak napsal mnoho textů, nakonec na Petrově počítači kapitoly do *Dějin*. Mezitím psal na elektrickém stroji, vyřazeném z Ústavu, na tom asi napsal textů nejvíc. Ovšem dlouhé práce, poslední verze celých knih, si dával opsat, nejčastěji od paní Dunděrové.

Chudoba nás nestísňovala, byla to daná věc, jako dané bylo, že Přemek nemá ruce, a také že na to naprosto kašle, jenom zpočátku, když jsme spolu začali chodit a já ho za ty ruce brala, ucukával, kvůli mně, že se mi nemůžou líbit takové pahýly, a taky se mi nelíbily, mrzáky jsem si odjakživa eklovala a jako vrchol hrůzy jsem si představovala, že bych si musela nějakého vzít. Také jsem s žádným bráním zpočátku nepočítala, jen jsem si říkala, že je škoda, že kluk, s kterým si rozumím nejlíp ze všech, od prvního momentu se s ním cítím úplně volně a jakoby bezpečně, pod ochranou, na všechno se díváme shodně, je tak vadnej, že bych takovou věc nikdy nepřekonala a že není myslitelné, abych s ním počítala na celý život. Ale jako jsem se naučila ho za ruce brát (a na konci, v nemocnici, je hladit s šílenou, nezviklatelnou nadějí), naučila jsem se postupně zvykat si na reakce lidí (to trvalo nejdéle), až po naprostou lhostejnost k tomu, k pojmenovávání jeho rukou hnátama a pahejlama, protože předmětem netabuizování a černého humoru u nás bylo, Přemkovým vlivem, všechno, co si skutečné vážnosti nezasluhovalo, včetně záležitostí našich dětí, včetně poškleků našich dětí otci, což bral jako milou pozornost, a milá pozornost to byla, ale ne moc častá, protože nikdo taky často nekomentoval, že má nos a dvě uši. Jeden z argumentů mé matky proti tomu, abych si Přemka vzala, byl: Jak bys to mohla udělat svým dětem, že jim vybereš takového otce? S otcem neměly děti žádný problém. Petr si z kluků, když se ho někdo zeptal, co se stalo jeho tátovi, dělal srandu, doma se tomu smál a vyprávěl, na jejich dotazy že skloní hlavu na stranu, zatváří se nvyě a řekne tichým hlasem: O tom já nechci mluvit.

Na otázku, co na něm vidím, jsem matce řekla: S ním si nejlíp popovídám. Matka: Manželství není diskuse. Naše manželství byla z velké části diskuse. Z mé strany pak i občas hlasitý křik, jímž jsem podpírala své argumenty, aniž jsem si byla vědoma, kolik decibelů právě vydávám. Přemek měl klidnou letoru, ale neslevovali jsme si navzájem nic. Jolana, Petrova holka, když k nám přišla, se divila dvěma věcem – jednak, že když se díváme na televizi a pořad, který nás zajímá, skončí, hned ji vypneme a nečekáme, co bude dál, a hlavně, že my dva s Přemkem se spolu pořád o něčem bavíme, přeme a diskutujeme.

O matčiných argumentech jsem věděla své. Chápala jsem ji, taky bych nechtěla, aby si moje dcera vzala někoho takového. Ale Přemek se choval, jako by si svého křiplovství nevšiml, taková bohorovnost na mě působila, a patrně i na ostatní. Aspoň na část z nich. A pak: viděla jsem, že jestli mu něco chybí, tedy zatraceně málo proti tomu, co chybělo mnoha jiným. Říkala jsem si, že on a moje matka jsou dva lidi, které mám nejradši na světě, že není možné, aby se navzájem neměli rádi. Přemka jsem si vzala tajně, rodiče u toho nebyli (moje sestra mi naznačila, že si to tak přeje, ale nebyla to pravda), můj sňatek byl pro ně velká rána. Brali jsme se 16. října 1962, Přemek k nám do Bechyně směl přijet až krátce před Janiným narozením v červnu 1964. A stalo se přesně, co jsem čekala. Moje přísná a nepřístupná matka si ho zamilovala, a netrvalo to moc dlouho, ráda se s ním bavila, získal si ji hned druhý den, když ráno vstal a přišel do kuchyně v pyžamu a choval se, jako by byl u nás doma, jako by tam patřil. Nakonec v něm matka viděla pro nás všechny oporu, když bylo třeba něco rozhodnout, ptala se: Co tomu říká Přemek? Měla jen jednu výhradu: že je na mě moc hodný. Myslela, že mě rozmazlí a zkaží. Do jisté míry měla pravdu.

Prvně jsem Přemka uviděla před Domem obuvi, dřív a později Baťou, dole na Václaváku, když končila spartakiáda 1955.

Jako dobrá studentka, ale ne moc valná cvičenka jsem ve škole (tříletá Pedagogická fakulta UK v Českých Budějovicích) už po promoci, jako náplast, že nebudu mezi těmi, co vystoupí na Strahově, měli dost lepších – zanic jsem tam cvičit nechtěla –, dostala od tělocvikářky dva lístky na tribunu i na nocleh v noclehárně. Jela jsem s matkou z Bechyně, už ve vlaku se jí udělalo špatně, měla podobnou nemoc jako teď já; v Praze jsem si krom spartakiády (líbila se mi) zašla s nasazením vši své vůle na ministerstvo školství vydyndat, aby mě nechali dělat zkoušky na filosofickou fakultu, pokračovat ve studiu češtiny a ruštiny, i když doma už jsem měla jednoznačné zamítnutí své žádosti.

Řekla jsem ministerskému úředníkovi, jmenoval se Pavlásek a byl z Týna nad Vltavou, že zkoušky udělám, že jsem se na ně tři roky připravovala, opisovala jsem si od spolužáka z gymnázia, který se na můj obor na filosofickou fakultu v Praze dostal, přednášky a naučila se je, že stačí, když mě ke zkouškám pustí. Nevěděla jsem, že už tam byl taky Přemek, který mě neznal, ale od mého spolužáka Vaška Falady (od první třídy do maturity jsme spolu chodili do školy a Přemek pak s ním bydlel na koleji) se o mně dověděl dost na to, aby se pokusil mi nějak pomoci, a šel za svým známým, Jiřím Hronkem, na ministerstvo školství. Ovšem u téhož Hronka jako v nějaké divadelní komedii intervenoval i Milan Vondruška, můj učitel marxismu-leninismu z Českých Budějovic, jemuž jsem udělala u státnic řádnou ostudu, protože marxismus jsem z přípravy vypustila, takže zatímco jedna z mých zkoušejících si pochvalovala, že moje státnice z českého jazyka nebyla zkouška, ale koncert, u Vondrušky to nebyla zkouška, ale katastrofa. Vytáhla jsem si IX. sjezd KSČ, ale na papírek jsem si napsala jedenáctý, který se zatím ještě nekonal. Ani mi to moc nevadilo, věděla jsem o všech přibližně stejně. Snažila jsem se převést řeč na desátý, protože jsem si byla jistá, nebo aspoň doufala, že tam se mluvilo o zemědělství. Co asi, jsem se pokoušela zrekonstruovat.

Komise měla zásadní výhrady. Chudák Vondruška, když potom celý zničený ve své pracovně se mnou probíral můj výkon, hrozil se: Vy byste byla schopná mluvit i o tom jedenáctém! Vondruška, vlastně dobrák a ke mně vždycky stoprocentně korektní (nedával najevo, že jsem se mu jako holka hodně líbila), na mě kvůli ostudě u státnic nezanevřel, ale jistě bylo lepší, že se za mě u Hronka (prý) přimluvil už dřív. Jenže asi ani jedna intervence neměla smysl, v potřebné chvíli Hronek na ministerstvu nebyl, na delší čas kamsi zmizel a pro mě neudělal nejspíš nic.

Pavláška jsem možná přesvědčila sama, asi na jeho popud jsem dostala pozvánku na zkoušky na filosofickou fakultu začátkem září. Roku 1955. Marxista Lukeš mi pak za tři roky u státnic – marxismus-leninismus jsem opět vypustila – dal naprosto nezaslouženou jedničku (Vondruška uhrál trojku), protože nezapomněl, ačkoli jsme se pak už neviděli, jak jsem tenkrát překvapila přijímací komisi. Dobrou známku mi dal Lukeš za ten dávný dojem, ne za můj poslední výkon.

Při spartakiádě jsem chtěla co nejvíc využít, že jsem v Praze, a když matka odjela, šla jsem se pít, kde je Fučíkova cela, o níž jsem se někde dočetla, že bude ve spartakiádních dnech přístupná veřejnosti, vězení mě odjakživa lákalo a *Reportáž* se mi líbila, tak jsem se sápla nejdřív do pankrácké věznice, kde se na mě u vchodu dívali jako na blázna, chlap mi od dveří ukázal někam doprostřed budov, z nichž byla vidět nejvyšší patra se zamřížovanými okny, a zeptal se, celkem případně, jestli si uvědomuji, že Fučíkova cela je ztracená někde mezi celami plnými nynějších vězňů. Pak jsem zjistila, že otevřený je Petschkův palác. Tam jsem si prohlédla „biograf“ a místnosti pro výslechy, ale strážní za námi, zájemci o Fučíka, hned budovu zamkli, takže jsem už nemohla utéct, když se blížila domluvená hodina, a na místo srazu s Přemkem, Vaškem Faladou (který lákal čím dál netrpělivějšího Přemka, pomalu už z Václaváku hodlajícího zmizet, návnadou, že někteří Bechyňáci

mě považují za nejhezčí holku z Bechyně) a loutkářkou Věrou Říčařovou jsem dorazila s hodinovým zpožděním. Přemek se tvářil celkem zdrženlivě, nevím, nakolik mu Vaškovy sliby se skutečností korespondovaly, bylo spíš vidět, že ho hodina čekání otrávil. Tedy mně se nelíbil rozhodně, především byl malý. Moje představa: pravda, postižený, ale vysoký, černovlasý, hubený, bledý, málomluvný. Vaška jsem se sice ptala, jak je Přemek velký, a když odpověděl, že asi jako on, pomyslela jsem si: Chudáku, ty si teda fandíš. Přemek se hodně smál, když jsem mu to později vyprávěla.

Vzhledem na mě neudělal žádný dojem, jenže slyšeli jsme dost jeden o druhém, četla jsem jeho recenzi, znala některé jeho názory, nebylo mi lhostejné, že ho vidím. Navíc, jakmile jsem se po několika bezvýznamných větách na něj pozorněji podívala, jak jsme se viděli „z oka do oka“, vybavilo se mi jedno místo z Gercena (tehdy jsem věděla, kde ho najít, dnes už ne), že když se potkají dva lidi předchozího totožného vývoje, poznají na první pohled svou vnitřní příbuznost, blízkost. Myslím, že Přemek nic takového necítil, a také je to jedno, protože pokud to necítil tehdy, docela určitě to cítil později, zatímco já jsem to vycítila hned.

Další den jsme s Vaškem a Věrou (chodila do keramické školy v Bechyni) prohlíželi, co jsem v Praze chtěla vidět, zahrady pod Hradem, z jejich nejvyššího místa jsem spatřila nejlákavější město, jaké jsem si dovedla představit, leželo mi u nohou a já jsem si jako lehce snovou, ale ne neuskutečnitelnou věc řekla: Jednou tě dobudu, Praho! Od té doby víckrát jsem jí při podobném pohledu musela říct: Praho, nedobyla jsem tě. Jsou okamžiky, kdy je mi to líto. Přání něco podstatného udělat ve mně od dětství bylo, cítila jsem i jakoby předurčenost a schopnost k tomu. Do všeho jsem se hnala jako o život, a později se ptala: Proč jsem se tak snažila? K čemu to bylo?

Praha, kterou jsem si to odpoledne usmyslela porazit, mě večer okouzlovala tajuplností, když jsem s Přemkem seděla v parku blíz-

ko své noclehárny v Koněvově ulici – když jsem jí projížděla tramvají, mně venkovance se ta ulice zdála nekonečná. Přemek měl na sobě krátké kalhoty a kostkovanou košili po Šaldovi, sepranou do šedozelena, ačkoli původně se honosila červenými a zelenými kostkami. Šalda odkázal své sídlo i majetek dětem z Jedličkova ústavu, a Přemek byl jeden jeho dědic.

Bavili jsme se – a rovnou se dá říct, že přeli a hádali – o svobodě. Přemek byl tenkrát přesvědčený socialista, který ovšem se socialisty ze svého ročníku, Klímou či Červenkou, byl ostře na kordy, občas až k nenávisti. S Vohryzkem, který na fakultu přišel z přípravky, byl schopný v kotelně na Koleji 5. května prodiskutovat o politice celou noc, a nemyslím, že s osobní záští. Vohryzek se mi – později – dost líbil, byl autoritativní, tehdy i hezký, jen něco mi na něm vadilo, nějaký rys kolem pusy. Myslím, že jsme spolu na fakultě neprohodili ani větu.

S Přemkem na lavičce v Koněvově ulici jsme se hned pustili do sporu, každý zaujatý svou pravdou, zatímco se pomalu tmělo – nesměla jsem přijít na noc do školy příliš pozdě, vrátný mi musel otevřít a oznámil mi předem, že kvůli mně nebude ponocovat. Pár hodin jsme přesto na povídání měli. Ve hře byl Neumann, Gide, *Anti-Gide*, svoboda a moje zkušenosti se socialistickou svobodou. Přemek odešel z domova ve třinácti, za plné svobody, já žila od dětství na malém městě, které se pro mě za léta stalo jakýmsi zmenšeným modelem světa. Po únoru 1948: akční výbor, okamžité uvěznění městské smetánky, zvěrolékař, který se asi nemínil lehkou dávat, ve vězení zakrátko zemřel, hned druhý den po uchopení moci komunisti mým příbuzným na vsi sepsali všechen majetek, už s ním nesměli nakládat, statkáře zmlátili do krve. Můj skvělý učitel kreslení, milovník divadla a zpěvák, krasavec, jak nemohly nezaznamenat manželky funkcionářů, líbit se musel každé, šel do kriminálu na deset let – pro špionáž s organizovanou skupinou. Tvořil ji údajně s technikem z pošty, rybářem, jemuž kolega listo-

noš vytáhl u rybníka z kapsy saka, odloženého na hrázi na zem, jakousi elektrickou součástku, prý podle vyšetřování něco k vysílače. Technik s učitelem se znali, skupina byla na světě, styk s cizinou nabíledni. Jako mi v pětáctýřicátém komunistické noviny připomínaly ty okupační, hon na poúnorové třídní nepřátele měl pro mě logiku honu na Židy.

Takovou podobu svobody jsem měla před očima v diskusi s Přemkem, salonním socialistou, který četl hlavně současnou literaturu – do pozdního života promarněného času litoval a záviděl mi, že jsem si na gymnáziu četla klasiku, ale ne naopak třeba Literárky, dokud mi Vašek neřekl: Jak chceš ty zkoušky udělat? Pak jsem jedním vrzem vzala Šajnera, Neumanna ml., Školaudyho, „usmažené ryby v sále pionýrů mluví u nás doma pro sladký čas míru“, připomněla jsem si je všechny potom znovu, když o nich Přemek psal pro *Dějiny*.

Naše hádka byla nekompromisní, obě strany se vynasnažily vehementně vyvrátit odpůrcovy teze, ale oběma nám dalo dost práce najít přesvědčivější, než byly soupeřovy. Přemek argumentoval svou bájnou představou, nadšením pro socialismus existující jen v hlavách literárních levičáků, kteří s ním přišli do styku asi jako Gide, spíš ještě míň, takové argumenty se nevyvracely snadno. Ani já jsem vždycky nebyla zrovna politicky dalekozraká, například začátkem šedesátých let jsem si představovala, že časem by šlo „přehodit“ politické vrstvy tak, aby vládnoucí špičky šly dolů a nenamočivší se odborníci nahoru, do vedení, v rámci systému. Jenže zatímco jsme s Přemkem seděli v tmícím se parku na Koněvově, ubíhal teprve rok 1955, s čerstvými vzpomínkami na rok 1948, 1952, na otcovy excesy s funkcionáři národního výboru a jejich důsledky pro mne, v té době jsem nebyla ani tak pro reformy, jako spíš pro explozi.

Moje maturita: tuhý boj statečné třídní Holasové a ruštináře Křepelky, který šel večer po mých maturitních zkouškách pěšky

z Týna do Bechyně přemlouvat bechyňské funkcionáře, aby vzali zpátky své zamítavé ne k mému dalšímu studiu, ti se mu vysmáli. Ale rozhodující spor mezi dvěma tábory přísedících u maturit, zda mi doporučení dát či ne, z jedné strany politicky kovanou prodavačkou z Narpy a členem ONV, a z opačné mou třídní a dalším kantorem – dva hlasy proti dvěma –, se konal až další den ráno. Nečekaně ho rozetnul pátý člen komise, nemluvný utápnutý ředitel gymnázia z Písku nebo Třeboně, možná odjinud, Jihočech. Jako předseda měl dva hlasy. Zněly ano, ano. Připadala jsem si jak ve *Vyšším principu*. Chvilí předtím u pohovoru referent z ONV, když zjišťoval mou způsobilost dál studovat, ze mě v duchu června 1952 doloval, jestli bych dokázala na otce, kdyby stál na druhé straně barikády, vystřelit.

Přemek neobhajoval žádné třísky při kácení lesa, ale absolutní svobodu taky ne, jenže potom jakou, a co tedy s tím Neumannem...

O prázdninách jsme problém řešili písemně, já se ale učila, doslova od rána do večera, přišlo mi z ministerstva školství, že na mé odvolání budu zkoušky na filosofickou fakultu dělat první dny v září. Ležela jsem všechny červencové a srpnového týdny v posteli, v noční košili, bylo mi škoda času na oblékání a svlékání, často i na jídlo, bolelo mě, předtím jsem si toho nikdy nevšimla, dost často u srdce, všichni byli na poli, já měla jediný pardon, který si pamatuji; na psaní diplomky byl například jediným pardonem déšť, kdy se na pole nemohlo.

Přemkovy dopisy mě zajímaly. Jednu odpověď jsem poslala expres, otec byl filatelista, sám rád expres dopisy do Budějovic rodičům posílal. Přemek na něco takového nebyl zvyklý, můj dopis mu přišel na kolej, když spal, přišli ho vzbudit, že má jít do vrátnice poštákovi něco podepsat. Byl to snad první expres, který kdy dostal, bral ho jako důkaz mé excentričnosti a připomínal si ho leta.

V dopisech už nešlo jenom o svobodu. Přemek se vypravil na Vyšehrad a na Slavín a dojem z vyšehradského kostela mi dost ly-

ricky popsal. Myslel, že já lyriku ano, ale já lyriku ne, ne v jeho podání. Když tak už ve vlastním pojetí, tak trochu do kýče.

Pokud chtěl na mě zapůsobit, nepovedlo se. Nesnášela jsem jednu jeho stránku: měl v té době rád hudbu, chodil na koncerty. Klasika, *Óda na radost*. Zpočátku, když jsem se dostala do Prahy na fakultu, jsme na koncerty chodili spolu, už předtím jsem se snažila zlomit svou amuzikálnost, a pokud jsem byla doma sama, nejradši jsem si pouštěla hudbu večer potmě z rádia, poctivě jsem se snažila něco z ní pro sebe vyzískat, nemohla jsem snést myšlenku, že bych měla o něco tak grandiózního přijít jen proto, že na to nemám v mozku přihrádku. Určitý druh hudby jsem ráda měla, v kostele varhany, árie z oper, které se mi opakováním vryly do paměti. Celé dětství a mládí jsem byla bohatě obklopená přítomností kýče, což se projevilo i v mé oblíbenosti laciných písniček, ne-li odrhovaček, a můžu říct, že ani Dvořákovu *Largo*, které se mi jako mladé holce dokázalo docela hluboko zaříznout do duše, není s to zasáhnout jakési mé spodní vrstvy s takovou intenzitou jako náhodně zaslechnutý polozapomenutý šlágr typu *Mně darovalo děvčátko...*, protože to byla první hudební „díla“ zachycená ještě úplně čistými mozkovými závitky a bílou deskou duše.

Vliv kýče nebyl tak stoprocentní. Když se nás matka, sotva jsme se se sestrou naučily číst, ptala, jestli chceme k Ježíšku souvislou knížku, nebo radši povídky či pohádky, chtěla jsem souvislou knížku. Dostala jsem *Babičku* a sestra *Co vyprávěla Afrika dětem*. Šetřila jsem si poslední stránky, aby ještě nebyl konec, abych nemusela *Babičku* definitivně dát z ruky. Nevím, jestli to není fikce, dodatečný dojem, ale připadalo mi tehdy, že s druhou *Babičkou* se hned tak setkat nemusím. Probírala jsem se pak knihovnami kamarádek i policemi městské knihovny, ale nejžádoucnějšími úlovky na dlouhou dobu byly rodokapsy, červené knihovny, hüttlovky, Večery pod lampou, přečtla jsem jich mraky. Konec války, mých dvanáct

let – v městské knihovně se objevily nové svazky, asi někde šest let schované. Gorkého *Matka* mě překvapovala cizostí hrdinů i myšlení, nerodokapsovým náhledem na věci, a to byl jen jeden autor, jeden pohled. Zvědavost mi nedala, abych neotevřela i svazek *Tak pravil Zarathustra*. Knihovník, pozdější člen akčního výboru, zuřil, že chci číst ideologa fašismu, zbytečná starost, přečtl jsem tak jednu stránku. Ale přesto to bylo víc, než jsem pak ještě kdy uviděla ze své dřívější četby, s brakem byl konec, asi jako s válkou, poté co Němci podepsali kapitulaci.

Přemek říkal, že taky četl rád rodokapsy, jako já i časopisy Mladý hlasatel a Vpřed, ale ačkoli si stěžoval, že toho zamlada málo přečetl, a litoval, že neměl otce, který by na něj určitě měl v tomhle směru dobrý vliv, musela jsem se divit, že měl vždycky o každém autoru aspoň nějaký pojem, že jsem se mohla na cokoli ptát a většinou mi bylo odpověděno. Pokud jsme četli oba stejnou knihu nebo viděli stejný film, měli jsme ve většině případů stejný názor. Přemek šel tak daleko, že v době Tváře řekl Doležalovi na otázku, jak postupuje při psaní recenzí: No, žena mi řekne, co si o knížce mám myslet, a já to pak napíšu. Nesmysl se zrnkem reálného základu.

Pamatuji si na napjatý pocit, který jsem měla v kině před koncem filmu, na zvědavost, když jsme pak obvykle stoupali po nějakých schodech nahoru, co řekne Přemek, jestli se mu film líbil nebo ne, jaké měl výhrady, můj dojem jako by nikdy nebyl definitivní, dokud v diskusi nebyl můj názor potvrzen či dotvořen názorem Přemkovým. Když jsem s ním nesouhlasila, hádka mohla začít. Pokud došlo na větu (ode mě): Nech si svůj názor a já si nechám svůj, obvykle nešlo o umění, ale o deštné pralesy, EU, Teme-lín, směřování civilizace a podobně.

Jakou Přemkovu vlastnost jsem nesnášela v souvislosti s hudbou? Trochu jsem to zamluvila. On se byl schopný *velkým* uměním, nebo i jen kladným lidským citem, nejraději literárně zobrazeným,

dojmout natolik, že měl slzy v očích, byl naměkko, podobně se ho jen zřídka – ale také – mohla dotknout skutečná událost. Nevadilo mi, že nějaký lidský výtvar natolik silně prožívá, vadilo mi, že to dává najevo. Tak se podle mě žádný muž chovat neměl. Asi jsem těch rodokapsů přečtla příliš mnoho.

Ačkoli jsem se v oblasti praktického života a i ve věcech někdy zcela nepraktických cítila, jako bych měla nad ním navrch, a údajnou převahu mu v takových případech neváhala dát znát, v záležitostech umění a vůbec obecného soudu o řadě duchovních věcí, nemluvě o naukách reprezentovaných třeba filosofií, byl pro mne autoritou, někdy i nejvyšší instancí, tím, koho jsem si vždycky bez jakéhokoli kompromisu přála mít nablízku: člověkem, který by nebyl hloupější než já, ale naopak stál natolik nade mnou, abych si ho mohla vážit.

A přece musím říct, že se někdy skutečně hloupě choval, ve vztahu k jiným lidem, humpolácky, nediplomaticky (měla jsem pro to slovo, které jsem nikdy neřekla nahlas: sedlák), mohl je tím urážet. Děti nechtěly, aby o věcech, na nichž jim záleželo, vyjednával on, neboť se bály, že něco zaručeně zmotá. K stáru se totiž jeho dispozice zhoršovala. Ale na to, co řekl, bylo spolehnouti. Nic nebylo nahané, předem vyspekulované. Nesnášel účelové jednání.

Moje výtky ho mrzely, ale nezměnily. Tolik ho zase nemrzely, aby se kvůli nim měnil. Konečně to byly jen excesy, a protože si jich nebyl vědom, těžko proti nim mohl něco dělat. Neměnnost k němu patřila, měl odedávnou představu, jak by jeho život měl vypadat, a od té se neuchyloval.

Já měla představu jinou. Ale na jeho povahové stálosti bylo příjemné, moc, velice, že měl celý život stejnou náladu, a to dobrou. Mě se třeba někdo zeptal: Jak se má Přemek? Užasla jsem nad tou otázkou. (Co ho znali líp, se takhle nikdy neptali.) Jak by se měl mít? Měl se pořád stejně. Ptáte se někdy, jak se má kámen, který

leží v poli pod oblohou? Samozřejmě že na něj prší nebo svítí slunce, ale má se nějak?

Jestli něco nebylo zastoupeno v jeho povaze ani polovinou procenta, tak náladovost.

Ale vrátím se k expresu z roku 1955, který Přemka vytáhl z postele a který neoznamoval úmrtí v rodině, ale pouze fakt, že považují za nutné, aby Přemek mou repliku na své tvrzení obdržel co možná nejrychleji.

Na mé zkoušky začátkem září se na fakultě sešlo dvanáct potentátů, většinou největších kapacit ve svém oboru. Všem předsedal nerudný, na mě hodně nenaladěný skoro už stařec, nejdřív mi vynadal, že kvůli mně se museli sejít ve volném čase, navíc stejně zbytečně, když takový přestup, jaký si představuji, z ukončené tříleté pedagogické fakulty na pětiletou filosofickou, prostě neexistuje, i když by šlo o stejný obor, takže proč tam vlastně jsme. Četla jsem, jak podobnou důležitou zkoušku skládal Babel, handicapovaný židovstvím – jako v transu. Zdálo se, že nic není ani na mé straně. Na chodbě stál kluk z Brna, hezký a kultivovaný, chtěl jen přestoupit do Prahy, z ročníku do ročníku, zkoušky ovšem měl dělat taky, nepochybovala jsem o výsledku, vypadal jak mladý Šalda. Navíc jeho otec byl na brněnské fakultě docentem nebo čím.

Ale já co do vzhledu jsem taky nic nezanedbala, měla jsem na sobě šantungovou halenku, ušila mi ji má matka švadlena, a svůj nejlepší kabát. Babelovské vyděšení se však po Škarkově úvodu začalo podobat spíš bohnickému. Tak jako Babel ze sebe začal nezadržitelně chrlít všechno, co věděl, včetně Puškinových veršů, spustila jsem stejně nekontrolovaně i já: Tři roky nemyslím na nic jiného, připravovala jsem se, a důkladně, opisovala si pražské přednášky, látku ovládám, zkoušku mi povolilo ministerstvo, mám na ni právo. Měla by začít.

Nemluvila jsem v celých větách, ne že bych zrovna koktala, ale zalykala se, něco si museli domyslet, a domysleli si, že o zkoušku mi jde jako o život. Uvěřili mi, že tak konsternovaná jsem ještě nebyla, i oni sami byli konsternováni. Už bez poznámek přistoupili k otázkám, neuklidnila jsem se natolik, abych odpovídala souvisle, ale stačila jsem toho nachrlit jako Babel, na dotazy z ruštiny jsem odpovídala rusky, to v Praze nebylo zvykem, ale nepřesvědčili mě, abych přešla na češtinu. O Tolstého *Vzkříšení*, které jsem četla, jsem prohlásila, že postavy revolucionářů „jemu ně udalis’“, to vzbudilo podiv, ale ne odpor. Nijak je neoslnila moje znalost slovenské literatury, tu mi dali do rozdílových zkoušek.

Škarka, který v úvodu zlostně uvedl, že беру vysoké stipendium a jistě bych ho chtěla zas, že budu chtít kolej – řekla jsem, že ne, že mám v Praze tetu, nedodala jsem, že deset let jsem u ní nebyla, na závěr mi řekl: Zajděte si za Hnátkem (tajemník), on vám najde kolej. Těším se na shledanou v pondělí na přednášce.

Vyletěla jsem ven, na chodbě u okna proti děkanátu stál Přemek. Vrhla jsem se k němu a objala ho. Později řekl, že ho to překvapilo, tak důvěrní jsme zase nebyli. Prý asi po hodině vylezl ven od zkoušek Patera a ptal se Přemka, co jsem zač, a naznačil mu, že si špatně nevedu. A komise se zase ptala mě, asi informovaná Paterou, na Přemka, proč na mě čeká. Přemek byl na fakultě zřejmě ideologicky podezřelý. Řekla jsem, že vlastně nevím, že jsem ho viděla, když mě tam vedl, podruhé v životě.

Ve vlaku jsem nevydržela sedět, stála jsem u okna, čtyři nebo pět hodin, pozorovala jsem krajinu. Bůhví, co všechno jsem tam před sebou viděla. Matka mému úspěchu byla nerada. Mohla jsem jít do zaměstnání. Zůstat doma. Vdát se.

S Přemkem jsme se ve školním roce viděli snad každý den. Bydlel v Koleji 5. května, já na Albertově, na šesteráku. Jednou jsme spolu stáli u zábradlí nad Vltavou, na Výtoni, pár týdnů po mém příchodu do Prahy.

Řekl – přibližně: Většina lidí má ctižádost nechat na světě po sobě potomky, aby po nich něco zbylo. On ne. On chce nechat po sobě práci. Stačí mu, když se dožije šedesáti let. Pak bude mít všechno, co potřebuje napsat, hotové.

Nic jsem neřekla. Co jsem slyšela, mě trochu mrzelo. Přece jen už mi nebyl lhostejný, i když jsem s ním do budoucna natrvalo nepočítala. Jeho slova se mi zdála studená. Na mě evidentně nemyslel.

Když jsem mu po letech jeho prohlášení připomněla, nevěřil mi. Potomky, svou zmínku o nich, nechtěl připustit, šedesátku ano. Tehdy byl asi třicátník, ale uvažoval stejně, to, co chce napsat, by do šedesáti stihnout mohl.

V době Výtoně pracoval na diplomové práci o Wolkerovi. Měl za sebou podstatný kus, a taky měl už pěknou nespavost. Že špatně spí, jsem věděla od Vaška dřív, než jsem Přemka viděla, Vašek spatřoval důvod v tom, že Přemek nemá ruce. Vysvětloval si jeho nespavost špatným krevním oběhem.

Přemek mi příčiny, proč špatně spí, objasnil později sám, s rukama to částečně souviselo. Když mu v pětačtyřicátém po úraze a operacích dávali prášky na spaní, zdravotní sestra, která je za války brala taky, protože jí zahynul kluk, Přemkovi říkala – už nebudeš nikdy pořádně spát, jak si na tohle zvykneš. Ale ke skutečné nespavosti se dopracoval, když si navykl nejdřív o prázdninách u tety v Kolíně a pak na koleji celé noci pročíst a spát pak po chvílích ve dne. Špatného spaní se už nezbavil a nakonec bral v noci víc druhů prášků. Večer buď noxyron, rohypnol nebo stylnox, jak vývoj farmacie postupoval, k ránu, když viděl, že by už neusnul a nemohl pořádně pracovat, ještě třeba diazepam nebo neurol.

Neztratil skoro žádný den, prášků měl po ruce vždycky dost, doktorka mu měsíčně psala několik balení, o kolik si řekl, a měl ještě jiný zdroj. Na jeho paměti, úsudku, reakcích začínaly důsled-

ky být znát. Ale až pár let po šedesátce, a stáří samo muselo samozřejmě taky něco přidat. Žasla jsem, jak v oblastech, v nichž mozek neustále používal, ve věcech jeho celoživotního zájmu, žádná újma patrná nebyla. Nikdy, a na to jsem byla velmi citlivá, se u něj neprojevila skutečná skleróza jako u mého otce a dědečka, u nichž jsem zaznamenala už první chybné představy a tvrzení a pak trvalý rozvoj jejich zmatenosti.

Přemek první nesmysl řekl při posledním pobytu v nemocnici. Horečkami měl mozek zamlžený, i když horečku zrovna neměl. Když jsem jednou odcházela, poznamenal, že minule mi něco chtěl říct, ale já už jsem zavěsila. Pamatovala jsem si ten moment – s rukou na klíče jsem ho při odchodu slyšela ještě mluvit, ale já už se nevrátila a dveře jsem zavřela. Když pak při čtyřicítkových horečkách a po jejich dlouhém trvání mluvil opravdu zmateně, uvědomovala jsem si, že i když svým vědomím dobře anebo skoro vůbec nevládne, nikdy neřekl nic, co by mě mrzelo, co by svědčilo proti němu, naopak jako by se tím zesilovaly jeho kladné rysy, hlavně až k předimenzovanosti jeho pracovní odpovědnost. Bála jsem se, že se jeho mozek k správnému fungování už nevrátí. Doktorů věřili v opak, ale nic nezaručovali, i když tvrdili, že u podobných případů jde o běžný průběh. Několik dní před koncem skutečně mluvil skoro normálně, následky vysokých horeček pominuly.

V září 1955 (Přemek byl v pátém, já ve třetím ročníku) měl Přemek základ své diplomové práce hotový. Snad nikdy se jeho zvyk myslet dopředu, pracovat s předstihem, nemohl víc hodit. Protože o čas, jímž dosud volně disponoval, se začal dělit se mnou, a to štedře.

Proč si vybral Wolkera, bylo zřejmé. Přemek tehdy uvažoval jako on, sociální rovnost, spravedlnost, společenské ideály měly reálné šance leda v jejich hlavách, myslím, že oba málo zaměst-

návala představa, která konkrétně se jich dosáhne. Přemek obdobně jako Wolker byl vždy ochotný zasadit se, být účastníkem dění: když mám pravdu, ven s ní. V ročníku byl myslím dost osamocený. Dvě kamarádky stály při něm. Věra Čechová, provdaná Lenzová, a Jiřina Petrášová, provdaná Čechová. Přemkovi blízká byla i Hübschmannová, Košlerová, Pavlásková, z kluků Aleš Haman (otec generál, ale nějak to prošlo), jakási enkláva, k níž by daleko později, ale až po stoprocentním obratu proti dřívějšímu, mohl patřit i Šavřda.

Za boha mezi kantory považoval Přemek Mukařovského; Jiřina a Věra zas J. B. Čapka. Vehementně mi ho doporučovaly, ale stará česká literatura mě málo zajímala, Čapka jsem nedocenila. Zato v obdivu k Mukařovskému jsem se s Přemkem shodla úplně.

Přemkova diplomová práce by vypadala jinak, kdybych do Prahy nepřišla. Vašek, který sledoval Přemkovo tempo předtím, a hlavně jeho nadšené zaujetí (sám byl ve čtvrtém ročníku), se nad Přemkovou změnou hrozil a vyčítal mi, jaký mám na něj špatný vliv. Nechápal, jak může Přemek se mnou trávit tolik času, když dřív všechno volno věnoval diplomce.

Trochu mě to taky lekalo, ale Přemek mi poradil, ať se o jeho *Wolker* nestarám, že se o něj postará sám. Nezastíral, že mu věnuje méně času, ale měl spoustu síly, fyzické i duševní, a byl schopný ji přeskupit tak, aby věci nejdůležitější utrpěly nejméně. Což neznamena, že *Wolker* neutrpěl vůbec. Líbilo se mi Přemkovo jednoduché řešení věcí, vypadalo to, že dokáže, aby mu z ničeho nevznikly problémy, a také nedával najevo obavy z nich.

Přesto první naše společná léta, první léta našeho „chození“ nebyla z nejhezčích. Pro mě právě naopak. Přemkovi se líbily holky, hezké nenechal bez povšimnutí. Hodnotil je zcela otevřeně, nebdal, abych si nevšimla, že si jich všímá. Beze slova jsem poslouchala komentáře, jakou má která postavu, co na ní je a co není

hodné ocenění. Zdálo by se mi ponížující dát najevo, že mi to vadí. Bylo mi milejší znát pravdu, ať se mi sebevíc zajídala, a to i ve všech jiných případech, než o ní nevědět. Vždycky jsem chtěla mít jasno, s čím můžu počítat.

Přemek měl známého grafologa, jmenoval se myslím Sinkule, něco měl společného s Jedličkovým ústavem. Přemek mu dal k rozboru moje a svoje písmo, grafologa překvapilo, že jsou prý skoro stejná. Pamatuji si z posudku svého písma dvě věty – samozřejmě pro mě ne nepříznivé. První: pisatelka má schopnost kombinace a logičnost u ženské nezvyklou, druhá: umí mlčet, často i na nepravém místě.

Zdaleka jsem nebyla schopná s člověkem ještě přece jen cizím mluvit hned o věcech, které byly pro mne závažné, či dokonce nejzávažnější. Oč mi nejvíc šlo, jsem nechávala nevyslovené, vlastně jsme se s Přemkem dost dlouho dobře neznali. Ale já s jistotou počítala s tím, že jednou si úplně porozumíme, až budeme jeden o druhém vědět víc, že náš společný základ, podobnost povah, stejná jako její odraz v našem písmu, najde u druhého odezvu a nakonec se navzájem přiblížíme tak, jak jsem to pro život vyžadovala. Mohla jsem mnohá nedorozumění snášet, ne bezbolestně, v prvních letech jsem se hodně nabřečela, ale mohla jsem je snášet jen jako dočasná, odstranitelná, ne jako dlouhodobá nebo dokonce trvalá. Věřila jsem, že i všechny ty pěkné ženské, co se Přemkovi tak líbily, časem dokážu zbavit jejich ceny. Nevím, kde se taková pevná víra, že k sobě patříme a že to jednou mezi námi bude dobré, vůbec vzala, vždyť jsme se i na pár měsíců rozešli, v době, kdy jsem učila ve Voticích, a když jsme se na můj popud zase sešli, Přemkovi se myslím trochu ulevilo. Konec mých nejistot byl ale zatím v nedohlednu.

Když se narodily děti, trávila jsem s nimi, nejdřív jen s Janou, léto v Bechyni, zpravidla pět měsíců. Přemek za námi jezdil na víkend

ob čtrnáct dní. Když byl v Praze sám, chodil večer po městě s Vaškem Šaškem, na večeři do Alhambry, ne nahoru, ale do malé místnosti dole, jídlo tam bylo skvělé a levné, kdysi jsem tam večeřovala s Přemkem a Jirouškovými i já.

S mým mlčením se zřejmě Sinkule nespletl, dodnes mám v sobě věci desetiletí staré, které jsem Přemkovi chtěla říct, „jednou“. Snad tedy jednou, jestli existuje věčnost.

Netušil, jak těžce jsem prožívala rozdíl, jestli s námi v Bechyni byl, nebo jestli jsem tam s dětmi pobývala bez něho. Chodila jsem mu k autobusu naproti, „Pražák“ přijížděl krátce před čtvrtou odpoledne. I když jsem věděla, že den Přemkova příjezdu není, někdy mě napadlo, že by se mohl nečekaně objevit, vyklonila jsem se z okna na hlavní ulici a dívala se směrem k nádraží, nejdřív se trousili lidé od vlaku z Táboru, pak po malé přestávce od autobusu. Vpředu šli ti nejčilejší, nejmladší, mezi nimi by Přemek byl, ale počkala jsem i na babky s holemi nebo lazary, co se vlekli s těžkými zavazadly, pak už se neobjevil z možných cestujících nikdo a já se vtáhla zpátky do pokoje a do reality. Matka navrhovala, ať jezdí Přemek každý týden, stálo by to za to, přijížděl ve čtvrtek a odjížděl v úterý ráno, hájila jsem ho, že má moc práce a tolika cestami by ztrácel čas. Pochopitelně jsem věděla, že by jezdit mohl, v Bechyni se mu dobře pracovalo, ale přišel by o svou svobodu, a já neměla zájem na změnách, které bych si musela vynucovat, když o ně nestál sám. Celý život mě těšilo jen, co pro mě někdo udělal dobrovolně. Dodnes jsem vděčná lidem, kteří mi pomohli nezištně, sami od sebe, i kdyby to byl profláknutý Vondruška. Nemusím mít sloní paměť, abych si je pamatovala, nebylo jich zas tak mnoho. Někdy se stal zázrak a Přemek opravdu nečekaně přijel, ale to se stávalo tak často, jak často se dějí zázraky.

Sám měl také své mladické radikální zásady, jako: když pro mě nechceš něco udělat, tak to nedělej, a když to uděláš, nechťej, abych ti byl vděčný.

Nakonec při nějakém zkratu jsem mu leccos řekla, upřímně ho to udivilo. Prý netušil, že mám měřítko tak absolutní, že něco polovičního, částečného mě může zajímat méně než nic, že nic může být pro mě třeba i osvobozující.

Rozhovorů na tohle téma jsme začali vést hodně, Přemek zdaleka nepochopil všechno najednou, já mu zdaleka všechno najednou neříkala. Věci musely mít také vlastní nepostrkovaný vývoj. Když začal jezdit každý týden, tedy proto, že na to přišel sám. Uvědomil si, že jsem netolerantní, o nějaké jeho skutečné nevěře jsem nevěděla, i když jsem ji nevylučovala, ale i méně závažné plotky, o nichž se z různých náznaků dalo soudit najisto, mě zdrcovaly, Přemek to pozvolna začal chápat, zvolna proto, že v téhle věci ode mne neslyšel žádnou výtku, a zděsil se, mučit mě nechtěl a riskovat, že v nějakém krajním případě všechno rozmetám, teprv ne. Mé značné nároky přijal, dokonce možná i ocenil. Rezignovaně prohlašoval, že můj muž v sobě musí spojovat vlastnosti ocelové pružiny a železobetonu.

V Bechyni se mu líbilo, ale jako v prostředí pro práci; její krásy či okolní příroda se ho nedotýkaly. Teprve teď si uvědomuji toleranci svých rodičů. Přemek k nám přišel do novostavby, ještě ani nebyly natřené dveře. První poschodí celý další rok nebylo hotové. Náš byt dole měl kuchyni a dva pokoje, velikou předsíň. Z kuchyně vedly dveře do ložnice, kde spali oba moji rodiče, já, mé starší a pak i mladší dítě. Přemek od prvního dne měl sám pro sebe druhý pokoj, nejsvětlejší a nejhezčí, oddělený, měl vchod z předsíně. Jaksi samozřejmě mu od začátku patřil, aby mohl v klidu spát a pracovat, nikdo z rodiny tam zbytečně nechodil a bez zaklepání vůbec ne. Jeho rozvrh zásadně nekorespondoval s naším. Otec vstával ve čtyři, Přemek v devět. Také třeba v jedenáct, když v noci nemohl spát. Můj úkol byl, aby v předsíni bylo ticho, nikdo ho nesměl vzbudit ani rušit od práce. Nejen děti, naše i sestřiny, které

pak bydlely nahoře. Značné manévry vyžadovalo dostat z předsíně náhodně příchozí, kteří chodili za dědou, když chtěli něco přivést jeho povozem. Pak nestačilo jako dětem říct: „Tiše, tiše, táta píše.“

Matka chtěla, abych pro Přemka postavila na půdě pokoj. Tak se projevoval její sen o větším pohodlí pro všechny, který jistě mít musela. Začali jsme s prvními pracemi. Ale začala i sedmdesátá léta, skončil plán na budování, Přemek nevěděl, jak skončí on. Na půdě ještě stojí střešní okno, které mělo vést do zahrady, a jedna stěna imaginárního pokoje je polepena levnou dřevotřískou.

V Praze měl Přemkův pracovní týden charakter školního rozvrhu: „nepracovní dny“, kdy nepsal, byly ty, kdy šel do práce. Úterý a čtvrtek odpoledne. Dost dlouho, rozjetý a plný sil, v úterý dopoledne ještě psát mohl, později před úterním polednem už moc práce neudělal. Zato nakonec chodil do Ústavu jen v úterý, Janoušek a později Janáček, vedoucí oddělení, k tomu neřekli ani slovo, tušili, že nemarní čas. Že chodil jen v úterý, byl pozůstatek po nějaké kruté zimě, kdy se v Ústavu netopilo, a Janoušek rozhodl, že strávit tam týdně půlden na nastydnutí každému stačí. Přemek už čtvrtek neobnovil, ani když zas všichni do práce chodili. Středa byla výletní – vyřizoval si své záležitosti, pobýval v knihovnách, vyhledával si bibliografické materiály pro slovník, odbýval si schůzky s autory v kavárnách, někdy přišli k nám, pozváni na středu dopoledne, někdy jsme odpoledne šli na výstavu, výtvarné umění nás oba zajímalo, do kina, něco nakoupit. Pro pochůzky se středa hodila už proto, že Přemek by stejně nemohl pořádně pracovat, v Ústavu pravidelně přistýdl, i když zima třeba krutá nebyla, nesnášel průvan a otevřená okna, a když to kolegové v místnosti pochopili, brali na to ohled. Stejně se pak doma musel „vyteplotat“, u psacího stolu měl pod sebou elektrickou dečku, vedle sebe elektrická kamínka, která sice nebyla v chodu stále, ale často – mimo normální ústřední topení. I na pátek, den, kdy si vyhříval bolavou hlavu a likvidoval

čtvrteční nachlazení z Ústavu (nastydl vždycky), měl připravenou méně náročnou práci, například hesla do slovníků, četbu k tomu účelu, četbu vůbec. Sobota, neděle, pondělí a dlouhou dobu i úterý dopoledne patřily jeho vlastním knížkám, většinou už samému psaní, protože psaní předcházela mnohaměsíční, roční i delší příprava, hromadění poznámek, které už představovaly kostru chystané práce. Pokud bylo třeba pracovat víc pro Ústav, což se za komunistů stávalo málokdy, ale později často, hodily se všechny díry v rozvrhu, hodiny v ústavní knihovně během pracovních dnů, moje pomoc ve středu v univerzitní knihovně, kde manipulace s šuplíky a vyhledávání lístečků v nich pro něj sice nebyla práce nemožná, zvládl ji, dělal ji často sám, ale stála ho hodně času.

Přemek byl manuálně zručný, mou pomoc potřeboval spíš v mladých letech, ale jen minimální, mohl žít v Praze sám dlouho, na koleji mu vždycky někdo pomohl otevřít flašku, zvládnout nějakou banalitu, a pokud nebyl nikdo po ruce, nějak si pomohl. Když už jsme byli spolu, k čemu mě potřeboval, bylo zapnout poslední knoflíček u košile. Za mé nepřítomnosti nosil v létě rozhalenku a v zimě rolák. Nebo požádal nějakého kluka na ulici, aby mu knoflíček zapnul. Až když si zlomil ruku v rameni a v nemocnici Pod Petřínem mu do ní dali kovovou dlahu, která tam zůstala napořád, zatímco šrouby mu vyndali, už tak šikovní nebyl. Dlahu mu v určitých pohybech vadila, nemohl si umýt nebo učesat temeno hlavy, ruku hůř zvedal. Rozdíl ale nebyl velký.

Problémy s rukama mu nikdy život moc nekomplikovaly. Nespekuloval, že ten granát, který mu v rukou vybuchl (ve skutečnosti to snad byl protitankový náboj), rozebírat nemusel, že by jeho život vypadal jinak. Stejně měl takový, jaký chtěl, a spekuloval leda, že kdyby si mohl vybrat, jestli by radši chtěl ruce, nebo dobré spaní, vybral by si spaní.

Přemkův bechyňský rozvrh se od pražského zásadně lišil. První den po příjezdu věnoval aklimatizaci a „vyteplování“ (hodně zá-

leželo na tom, jestli v autobuse byla otevřená okýnka), ale ne nečinnosti, vždy byl po ruce nějaký míň náročný pracovní program. Další dny psal Přemek v jednom kuse tak dlouho, jak situace dovolovala a jak vydržel, ale ne déle než sedm až deset dní. Janáček, vedoucí oddělení, mu delší pobyty povoloval a všelijak kryl, napsal mu dovolenku, a když se během Přemkovy nepřítomnosti nic nedělo, zas ji zničil.

Přemek tvrdil, že za jeho nikdy nekončící, jen se pořád zhoršující a neléčitelnou bolest hlavy a stálé nachlazení můžu já. Jednou za studií na mě čekal v univerzitní knihovně a já přišla pozdě, o čemsi jsme na fakultě diskutovali s Bohoušem Svozilem, s ním a Arnem Linkem jsme vedli rozhovory o všelijakých literárních problémech často. Ještě také s Pavolem Winczerem. Měla jsem jeden čas ruskinovské období, Viola Fischerová, spolužačka, mi později připomněla, že jsem si z *Rozprav o umění* udělala bibli, ale v souladu se svou povahou to považovala za oceněnihodný klad, zatímco před jinými jsem musela svá stanoviska tvrdě obhajovat.

Přemek v knihovně čekal dlouho a byla mu zima, trvaly právě hrozné mrazy a nikde se pořádně netopilo, vzpomínal si pak, jak se toužil dostat někam do tepla, na koleji se taky neohřál, a prý tenkrát v univerzitce cítil, jak mu v hlavě jakoby ruplo, nikdy pro to neužil přesnější výraz, a od té doby ho hlava začala bolet trvale. Čím dál víc. Kdosi mu doporučil profesora Žabku, že je v tomhle oboru náš největší odborník, nenašel nic, jen běžné koky, a protože jich po užívání antibiotik Přemkovi našel víc než předtím, radši jeho léčení vzdal. Řada doktorů konstatovala vždycky totéž: viditelného nic. Přemkovi pomáhal acylpyrin, kupovali jsme ho po desítkách balení, přes noc spotřeboval i šest tablet, přes den ho bral také, šokoval doktora Meda, kolegu, když si ho cestou do práce kupoval po desítkách balení a ve své místnosti pak léky zbavoval obalů, krabiček, a zahazoval je do koše, chtěl mít v tašce místo na další nákupy.

Ještě po jeho smrti se mě doktor Med ptal, proč Přemek tolik léků bral. Na rozdíl od dětí, zvláště Petra, mě to tak neděsilo, vynikající vlastnosti aspirinu jsem znala a slibovala si, že Přemek aspoň nedostane mrtvici, která byla jejich rodinnou chorobou, mohl si dovolit ho brát, měl žaludek ze železa, jak říkal. Mou babičku fascinovalo, že zapíjí vepřové mlékem. Petr se o něj bál, vedl s tátou časté výstražné rozhovory. Doktorka mu samoléčbu tolerovala, jen jednou poslala sestru, aby Přemek ihned přišel na odběr krve, minulý ukázal, že má málo krevních destiček. Uklidňovala jsem Petra, že zato tátovi nehrozí infarkt ani mrtvice, kterou měli Blažíčkovi v rodě. Umřela na ni Přemkova matka i babička, po období značného trápení.

Za *Wolkeru* dostal Přemek při státnicích jedničku a myslím, že už ho začal mít dost, i Přemkovo socialistické oblouznění ochabovalo a vytrácelo se, majáles v roce 1956 Přemka jen jasněji vydělil z kolektivu jako nebezpečný živel. Zpočátku jednotná fronta pátého ročníku, Aleš Haman, Klíma, Přemek, Jiřina a Věra (ty obstarávaly spojení s jinými fakultami, například přírodovědnou, s Veleminským), se po pohovorech na děkanátu o „výtržnostech“ majálesu rozdělila na „napravitelné“ a „nenapravitelné“. Dělitko dostalo o něco později zmaterializovanou podobu, když se rozhodlo o výměnném zájezdu do Bulharska.

Nejdřív, při celofakultní schůzi, v uvolnění po sovětském sjezdu s kritikou kultu osobnosti byli všichni revolucionáři. Promluvil Pelikán, Přemek mu oponoval, Pelikán zas oponoval jemu a oslovoval ho „ten rozcuchanej tam vzadu“, schůze trvala do rána, všichni měli revoluční náladu, ale někteří jen „v mezích zákona“. Příjemně trhlá Jana Štroblová si přihrála svou polívčičku, v Brně se jí líbil nějaký kluk, napsala mu, že je zatčená a že mu posílá moták z vězení. V Brně z toho byl poprask, že v Praze zatýkají studenty. Přemkovi se historka nezdála, měl dojem, že by mohla „radikály“ poškodit.

Při majálesu šel průvod od fakulty do Parku kultury a oddechu Julia Fučíka, byla to jakoby tradiční slavnost, s bláznivými maskami, maškarádami, spoustou transparentů, skandováním, mladickým vyváděním, ale všechno mělo míň či víc protirežimní charakter, alegorické scénky i hesla, myslím, že dost z nich, vtipných a ostrých, které dav okamžitě přijal a skandoval, vymyslel Červenka. Neodolatelný byl Arno Linke, který představoval v průvodu kolísajícího inteligenta a na svých dlouhých nohách nerozhodně balancoval ve volném prostoru mezi bezvadně namaskovanou řadou socialistického dělnictva a řadou imperialistů z Wall Street, z nichž nejvěrohodněji působil obtloustlý asistent marxismu-leninismu Čutka. O estébáky na chodnicích se musely pokoušet mdloby, ale v té chvíli byli úplně bezbranní. Najednou se, mnozí nejspíš prvně, setkali tváří v tvář s mocí dosud ovladatelné masy.

Na střety s nimi došlo až v Parku kultury a oddechu Julia Fučíka, kde se vmísili mezi studentské skupinky. Na otázku solidního občana, ochomýtajícího se u fontány, „co ti studenti vlastně chtějí“, jsem se chystala odpovědět, ale syčení Věry a Jiřiny mi v tom zabránilo. Všichni tři i s Přemkem ho nepokrytě shazovali, odtajnilo jeho tajný úkol, ale další dny na fakultě probíhaly výslechy, pamatuji se jen na účastníky z pátého ročníku. Někteří uznali svou vinu (Klíma: „Blbě jsme kecali“), jiní se k tomu neměli, a tak následoval trest. Jiřina a Věra spolu s kamarádkou bulharistkou (Přemkovi se líbila) vyjednaly dlouho předem měsíční výměnný pobyt s bulharskými vysokoškoláky pro dvacet až třicet lidí z naší fakulty, týden v Sofii, tři týdny u moře v Burgasu. Nakonec jeli asistenti Petr, Brčáková, Čutka a my, které Jiřina s Věrou přizvaly, Klíma, Haman, Jiroušek, Falada a lecjak náhodně se přifařivší, já třeba pozvala svou kolejní spolubydlící Řezníčkovou z prvního ročníku, díky tomu později manželku účastníka zájezdu asistenta Patery, zato doma zůstali z rozhodnutí fakultních veličin organizátorky Jiřina a Věra a také Přemek.

Prvně a naposled jsem viděla moře. Bez Přemka. Ten ho uviděl o pětatřicet let později, v Rumunsku. Beze mě. Jel s Janou, neměla jsem už na to kondici, konečně podlehl našemu soustředěnému otravování, dětí a mému, aby aspoň zkusil, jestli by mu pobyt u moře nepomohl od bolestí hlavy. Byli tam deset dní, v Konstanze, na delší zájezd nebyly finance ani dost Přemkovy trpělivosti. Výsledek se rovnal nule. Já si v Bulharsku vychutnala moře za všech okolností a denních i nočních dob maximálně. Ani bouře s obrovskými vlnami a mořská nemoc nechyběly. O nekonečných proměnách moře a o svých osamělých procházkách do míst, kde už pláž byla špinavá, zanesená, kde se už s turisty nepočítalo, ale zato se dalo žasnout, co všechno moře vyneslo na pobřeží, jsem si napsala zápis do deníku a Přemkovi pak přečetla. Trpělivě to absolvoval.

Po fakultě Přemek práci nesehnal. S Frýbortem chodili po redakcích, jednou to vzali na Václaváku odshora dolů. Ve Večerní Praze je vrátný nechtěl pustit dovnitř, ptal se, co chtějí. Chtěli šéfredaktora. Vrátný ho dostal k telefonu. Šéfredaktor, Zelenka, znovu: Co chtějí? Přemek nechal sluchátko Frýbortovi. Frýbort: „Máte tady návštěvu.“ Přemek to vyprávěl ještě po letech a pokaždé se s chutí smál. Zelenka na jejich návštěvu nebyl zvědavý.

Dokud jsem byla v Praze, rádi jsme spolu s Přemkem chodili do univerzitní knihovny, do studovny, nádherné místnosti hned u vchodu, teď jsou tam katalogy. V tichu u stolečků s lampami jsme si studovali. Já sedala ráda i ve slovanském semináři na fakultě, pod oknem u stolku s jedinou židlí. Tam jsem byla v opravdovém separé, zády k ostatním, před sebou za sklem oblohu se stromy nad židovským hřbitovem.

Přemek občas psal něco pro noviny, dával mi všechno číst. Připomínky skoro vždycky uznal. Hodně jsem mu pomluvila recenzi na *Kámen a bolest*, časté floskule jako „hlas volajícího na poušti“.

Proč prý by tam takové ustálené rčení nemohlo být? Protože jich tam máš spoustu, řekla jsem mu, článek z nich máš málem celý složený. Hyperboly mi nebyly cizí. Vyprávěl mi, že se těšil, jak ho pochválím a on bude skromně odmítat můj obdiv. Kontrast se skutečností ho pobavil, jako by se nestal jemu, jako by potrefeným nebyl on sám. Schulz se ale nakonec vyloupil jedna báseň.

Karla Kostrouna napadlo, když Přemek pořád neměl zaměstnání, že by mohl přečíst svou diplomovou práci na Mukařovského semináři. Kostroun byl Mukařovského asistent, mohl to zařídit. Krom sametově hnědých očí byla na něm sympatická mimořádná korektnost, umírněnost, své ale prosadil a Přemek diplomku na semináři přečetl. Mukařovský ji okomentoval a otiskl v České literatuře. Byla to myslím jediná diplomová práce z Přemkova ročníku, která vyšla tiskem. Tak jako z mého ročníku moje.

Zaměstnání se pro Přemka našlo opět zásluhou dobrovolného pomocníka – jeho kamaráda Oty Jirouška, knihovníka, jeden čas spolu bydleli v Tábořské ulici, v rohovém domě u paní Hajdové. Otaš měl známou, která pracovala u Zdeňka Nejedlého. Byla o dost starší než Otaš, přesto se jí evidentně líbil. Byla ochotná pro něj potažmo pro Přemka něco udělat. Nejedlý jí zabal z ruky, dal se přesvědčit, že Ústav by měl Přemka přijmout, a to se taky stalo.

V Ústavu mu dlouho vytýkali, že ačkoli se tam dostal díky Nejedlému, vůbec se podle toho nechová. Sami ho taky zrovna nehyčkali. Dostal nejpodřadnější práci, excerpovat údaje z novin a časopisů, psal autorům žádosti o data pro slovník, jeho místo mohl zastávat středoškolák. Přemkovi kolegové si v pracovním úvazku psali studie. Při jeho příchodu v Ústavu vládla skupina Evy Strohsové. V Kabinetu S. K. Neumanna se po čase uvolnilo místo, Přemek řekl Červenkovi, který patřil mezi vlivné, že by o místo měl zájem, nerad by dál marnil čas v oddělení, kde se může zabývat jen podružnou prací. Červenkova odpověď: „To je v pořádku.“

Přemek měl vlastní práce plnou hlavu, Wolker ustoupil Nezvalovi, teď on byl nejlepší ze všech. Ne že by ho Přemek vědomě za nejlepšího měl, ale když se někým dlouho zabýval, měl tendenci jeho metodu stavět na vrchol, opájet se jeho hodnotami a pro ten čas mu dávat přednost před ostatními.

U vlastní průběžné četby beletrie tomu bylo opačně, stejně jako u současných filmů a divadelních kusů, méně u výstav a hudby. Ihned identifikoval neumětelství, snahu vyhovět požadovanému, banalitu. Neslavně dopadl skoro každý současný artefakt, o němž mluvil, takže Pavla Koubu to přimělo při jedné naší diskusi konstatovat: „Vám se nelíbí nic.“ Kouba byl náš dodavatel samizdatů, co se kde vyskytlo, málokdy neprošlo jeho rukama. Čas na přečtení byl šibeniční, všechno se muselo co nejdříve vrátit, zvláštní trháky se půjčovaly třeba jen na jeden den, ty jsem pak četla já a Přemkovi referovala. Kouba měl rozvětvené kanály, ale přímo o nich nemluvil.

Ani ze samizdatových autorů jich řada Přemkovi za čtení prostě nestála, třeba Kohout, Kriseová, zato Havly četl všechny, oceňoval Pithartovy úvahy o osmašedesátém. Já v časopisech hledala zmínky o Tesařovi, geroji našeho vremeni, jeho výrok u soudu, otištěný i v Rudém právu, že nepřestane proti režimu bojovat, dokud sám neumře, nebo režim nepadne, nebyl docela běžný. Čekala jsem, jestli se ho z ciziny někdo zastane, jestli mu nesníží trest. Jemu jedinému neslevili ani den.

Náš oblíbenec byl Fidelius. Fidelius byl bezkonkurenční.

Jak Přemek přišel na Pelce, už přesně nevím. Co dokáže kritika, viděl na odstrašujícím Pekárkovi. Pro kritiky bylo jeho dílo, stejně jako Pelcovo, zprvu jen „dokument“, a Pekárek si dal od „chytřejších“ poradit (Přemek to věděl přímo od něj), snažil se být jakoby víc umělec, a už jel s kopečka. S jedním autorem, který nám vyrazil dech, jsme se setkali osobně hned na začátku normalizace. Jmenoval se Stanislav Slavický, studoval divadelní vědu u Milana Lu-

keše. Slavického román *Alelujá*, z Ostravska, z dolů, kde pracoval jako brigádník, byl výsledek neobyčejného nadání a znalosti věci, jeho pozornosti natolik obrácené k dialogu, že byl s to mluvit jakoby několika jazyky různých postav, z románu vystupovaly i jeho výjimečné osobní vlastnosti.

Po našem výbuchu nadšení dal Slavický (ne na naši radu) přečíst román Milanu Lukešovi, kterého si jako divadelního vědce, zřejmě právem, velmi vážil. Lukeš bydlel ve stejném baráku jako my, na stejném poschodí vedle nás. Na román vyslovil názor, který nám Slavický zopakoval: Nehotové, dobrý materiál, ale ne umění. Mám obavy, že Slavický věřil víc jemu. Po roce 1989 jsme čekali, kdy se román objeví, kdy přijdou autorovy další, nedočkali jsme se. Je to záhada, o které často uvažuji. Osobně jsem ho považovala za lepšího, než byl Hrabal. Přemek některé obraty z jeho knihy, tak jako ze Škvoreckého či Haška, v řeči používal.

Kvůli určitému autoru Přemek někdy sáhl po jiném. Nejen v případě Wolker-Nezval, tam šlo spíš o protiklad. Jinak tomu bylo u Holečka. Přemek postrádal – chtěl už psát o Haškovi – v české literatuře opravdovou epiku, dřív než se dá do Haška, byl by se rád s principy epiky seznámil v klasičtější podobě, aby dokázal docenit modernost *Švejka*. Přemek dlouho probíral autora po autorovi, aby našel takového, který by jeho představu velkého českého epika splňoval. Oba jsme četli a obdivovali začátek *Našich*, který vyšel s názvem *Jak u nás žijou a umírají*. Přemek byl přesvědčen, že když někdo umí psát takhle, nevádí zásadně, že občas se ve svém obrovském díle dá i směrem, kudy cesta nevede.

K Holečkovu kraji jsem měla blízký vztah, na Lomečku (správně se snad říká Lomec, ale to jsem zaznamenala teprve nedávno) měli naši svatbu, ve Vodňanech jsem se narodila, do Stožic chodil otec (nar. 1902) zamlada tancovat, pocházela odtud jeho první láska Anna Hladká. Vyprávěl, jak stožická děvčata zvala o půl-

noci tanečníky domů na pohoštění. Otec s podivením vzpomínal, jak ve Stožicích zacházeli lidi se zvířaty uctivě, ve stájích byly kůly mezi stáními pro krávy a voly či pro koně pečlivě omotány umně vyrobenými pletenci ze slámy, aby se zvířata neporanila. Nekřičelo se na ně hý, hot a čehý, jak to později otec zažil u nás, ale mluvilo se s nimi jako s lidmi: „Býku, ustup.“

Ve Stožicích jsme se, když Přemek psal o Holečkovi, byli spolu podívat. I když realie mu na srdci tolik neležely, lhotejné mu nebyly. Kvůli Wolkerovi jel dvakrát do Prostějova a seznámil se také s jeho profesorem Dokoupilem. Dokoupil měl velmi vyhraněný názor na Wolkerovu matku, podle něj měšťačku, i s ní se Přemek setkal, Dokoupil jí měl za zlé, že zneužívala synovy proslulosti.

Dokoupil dal Přemkovi Wolkerovu korespondenci, dopisy, které Wolker psal před svou smrtí z Tater právě Dokoupilovi. Dopisy Přemek otiskl s komentářem v České literatuře. Při hodině češtiny jsem je ve Voticích svým žákům četla, ve třídě bylo ticho jako v kostele, nakonec jsme, včetně otrlejších, brečeli nad dopisy snad všichni.

Osnovami jsem se příliš neřídila, samozřejmě že jsem své žáky naučila, co se naučit měli, ale když jsem právě přečetla něco silného, druhý den jsem vpadla do třídy a místo průběhu národního obrození se dověděli Baudelairův životopis, jak mladý Rolland napsal Tolstému o svých názorech na umění a život, a když po čase už rezignoval na odpověď, přišel mu balík, Tolstého obsáhlá odpověď, Rolland pak po celý život odpovídal na spousty dopisů. V rámci jisté nekonvenčnosti jsem jednou za krásného odpoledne vyrazila s holkama při tělocviku ne na školní hřiště, ale na výlet, vlezly jsme na židovský hřbitov, kam se bylo možné dostat jen se svolením chalupníka, z jehož dvora na hřbitov vedla jediná vrata, trochu se divil, o židovský hřbitov nikdo zájem nikdy neprojevil, ale pustil nás tam. Octly jsme se v džungli, všechno zarostlé změtí zeleně

s rozmanitými šlahouny do ní zakleslými, odhrnovaly jsme je s náhrobních kamenů, abychom viděly na tajemné, smysl bezpečně utajující židovské písmo, na švabach, latinku.

Při cestě zpátky jsem si vzpomněla, že Lustig právě vydal svou první knížku o zážitcích z koncentračního tábora, kde jako Žid trávil své mladé roky. Holky to zajímalo, knížku si moji žáci gymnazisté houfně kupovali, vysloužila jsem si výtku od rodičů, že to není vhodná četba pro tak mladé lidi. Lustiga jsme pozvali na besedu, byla to jeho první vůbec, přivezl si s sebou Svátku Svobodu z Mladé fronty a účastnil se jí i Přemek, jen ne já, protože jsem byla nemocná. Děti byly nadšené a Lustig odpověděl na hodně otázek. Dostala jsem do Votic i Šotolu, Kunderu s doprovodem Jestřába, Štroblovou, Červenku, Václava Šaška, jedna beseda byla i s Přemkem.

Do Votic, mé první štace, za mnou Přemek jezdil vždycky v úterý odpoledne a odjížděl ve čtvrtek ráno, někdy si vzal dovolenou a byl tam déle. Na Votice se Přemek těšil, ráno si v Ústavu pohvizdoval, Aleš Haman ho popichoval: „To je náladička!“ Z rychlíku vystupoval Přemek v Olbramovicích, v zimě v létě šel pěšky polními cestami k mé škole a pak my oba spolu do Ameriky. Amerika byla původně letní osada půl hodiny za Voticemi, ale usadilo se tam pár stálých obyvatel. Někdy jsem už na něj čekala tam, bydlela jsem u rodiny zaměstnance pošty, mívala jsem pro nás připravenou polévku s játrovou rýží ze sáčku, jídali jsme ji někdy u stolu v zahradě, stála pět korun, to byl přepych, moje večere bývaly skromnější.

Přemek ve Voticích pracoval na *Tomanovi*, měl k práci absolutní klid, v domě přes den nezůstal nikdo. Já odešla ráno do školy a vracela se k večeru, pan Benák byl celý den na poště, paní sázela v lese stromky, dva kluci byli školní mládež. Na svahu pod okny se na trávníku pásly dvě ovce.

Přemek mi rád vyprávěl, na čem pracoval, a verš, kterým si nebyl jistý třeba po metrické stránce, mi dával k posouzení, nej-

častěji se ale ptal na smysl nějakého obrazu či obratu v básni, jestli ho přesně chápe a neuniká mu nějaký jemný skrytý odstín, takovému rozšifrovávání věnoval obrovskou pozornost.

Ode mě se dovídal, co jsem během doby, kdy jsme spolu nebyli, prožila já, tak to bylo od začátku a zůstalo do konce.

Byla jedna oblast, do které jsem se příliš nemontovala, ani se nesnažila do ní proniknout. A také Přemek, pokud jsme na ni v diskusi narazili, nezacházel příliš do podrobností: filosofie. Je dost nevysvětlitelné, že v jeho textech jsem leckdy byla s to vysledovat místa, kde jeho filosofování bylo třeba poopravit, vyjasnit, pročistit, nebo rovnou důkladně přepracovat, ne-li škrtnout, ale častější byly případy, kdy jsem filosofická extempore brala jako něco, co se mi předkládá k věření a mně pro nedostatek protiargumentů nezbývá než uvěřit.

I když jsme si spolu hodně povídali o literatuře, byla spousta věcí, které jsme léta denně probírali, z některých se časem stal rituál. Každé ráno padaly otázky, jak kdo spal, u Přemka na tom záleželo, on se mě vyptával, jak mi bylo. Když jsem měla špatné období, později říkal, že ráno se strachem vstupoval do obýváku a oddychl si, bylo-li všechno v pořádku. Další nikdy nechybějící námět rozhovoru byl Ústav. Když přišel z práce, podrobně mi referoval, co se tam ten den dělo, znala jsem od něj každého, s kým se v Ústavu znal on, třebaže jsem mnohého z nich nikdy neviděla. Dovíдалa jsem se průběh každé schůze, jaký kdo měl referát, jak se vede mamince doktorky Tábořské, rodičům Blanky Svadbové, obě o své nejbližší vzorné pečovaly. Prý kvůli mně se snažil si zapamatovat, co kdo říkal, aby se po příchodu domů vyhnul zprávě, že se v práci nedělo nic, to bych se ptala: Tak pročs tam vlastně chodil?

O našich dětech, co je nového, se k Přemkovi doneslo většínou přese mě. Když přišly domů, hnaly se do obýváku a v Bechyni jsme se často bavili v kuchyni, zatímco Přemek v obou případech

pracoval ve svém odděleném pokoji, tam za ním děti nešly, aby ho nerušily.

Jestliže o všech Přemkových knihách platilo, že jim předcházela důkladná příprava, u *Škvoreckého* to bylo jinak. Už u *Holana* nebylo třeba obecné věci tak studovat, mohl těžit z osvojeného, i když samozřejmě ještě zbylo práce dost. Jen u *Škvoreckého* to Přemek vzal s předchozím studiem trochu zkrátka, věřil, že si to může dovolit, jednak že už má načteno, jednak Škvorecký měl u něho výsadu, že ho průběžně sledoval od *Zbabělců* až k současnosti. Nebyla náhoda, že na svatební cestu jsme jeli do Náchoda, pili limonádu v Port Arturu. Našli jsme dům, kde Škvorecký bydlel, z okna se díval jeho otec a myslím, že přímo v přízemí nebo hned vedle bylo knihkupectví, kam si Přemek šel pohovořit se starým pánem, jak se na Škvoreckého úspěch dívají rodáci. Ovšem prodavač si myslel, že Škvorecký udělal Náchodu svými *Zbabělci* pěknou ostudu, a proto se tam radši neukazuje.

Když se Přemek doslechl, že pro rok 2003 se uvažuje o grantu na jakousi dobu dřívějšího *Českého Parnasu*, v níž by různí autoři shromáždili studie o jediném díle významných beletristů a že on v tom roce bude pracovat na dvacetiprocentní úvazek, nejdřív mu táhlo hlavou napsat o *Nevěstě z Texasu*, v Ústavu mu navrhovali Jáchyma Topola (*Sestru*), možná Placáka (*Medorek* se Přemkovi líbil, Topola neznal), ale Janoušek mu výběr oklestil rozhodnutím, že se budou vybírat jen hlavní práce autorů a *Nevěsta z Texasu* by se nehodila. Po dohodě ne s vedením Ústavu, ale se mnou, se rozhodl pro Nusku. Variantu, že by psal o *Nevěstě z Texasu*, nenechal úplně padnout, uvažoval, zda by o ní nemohl psát navíc mimo plán, podle něj v románu nebyla ani jedna slabá stránka a *Nevěsta* nebyla úplně doceněná. Jednu výhradu k románu měl, že Škvorecký při enormním množství prozkoumaného materiálu a propracovanosti celé knížky nedocílil stejně enormního účinku na čtenáře

proto, že *Nevěstu* překomponoval, že jeho snahy bylo příliš. Ale že je to úctyhodné dílo, by se mělo vědět, to chtěl dokázat.

Proč Nuska, o tom jindy. Nuska je objemná kapitola.

Když jsem se potkala s Přemkem, měla jsem za sebou dvě známosti, ne vážné. Vážnou jsem měla v životě jen jednu. Že je vážná, jsem zpočátku nevěděla, zato jsem věděla jistě, že se nestane, abych se špatně vdala. Vybrat si správně člověka, s kterým chci celý život žít, jsem brala na lehkou váhu ještě míň než svá studia. První kluk, s kterým jsem chodila, byl bechyňská sportovní hvězda, v létě fotbalista, v zimě hokejista. Potkali jsme se v tanečních, brečela jsem, že tam chodit nebudu, matka mi to dala rozkazem. Pak se mi tam líbilo. Má hvězda k tomu přispěla, byl to hodný kluk. Měl mimořádně hezké modré oči, veliké, ten druhý pak krásné hnědé. Každého kluka jsem si všímala pozorně, nepřehlédla jsem žádnou dobrou stránku ani varující signál, natož vlastnost. Pamatuji si, jak jsem jednou v Budějovicích, už na pedagogické fakultě, přecházela z chodníku na chodník šikmo ke škole. Cestou přes silnici jsem se stačila rozhodnout: jestli nenajdu kluka, který by se mi opravdu líbil, radši se nevdam. S hlupákem či s mizerou život marnit nebudu. Můj sportovec nepatřil ani do jedné té kategorie, stejně jsem ho ale nechala. Potřebovala jsem, aby byl hvězda nejen ve fotbale. Jako by to chápal, stihl v tom směru maximum. Keramická průmyslovka nekončila maturitou, udělal si přípravku, aby se mi vyrovnal, studoval na vysoké škole, pak tam i učil, vlastně kvůli mně udělal kariéru. Jenže já jsem mu už brzy po jeho odchodu z Bechyně napsala dopis na rozloučenou, měl mu ho předat Vašek Falada, náš společný kamarád. Předal ho Přemkovi, s kterým na koleji bydlel a už mu o mně vyprávěl. Přemek dopis prostudoval a pěkně ho ztrhal. Na začátku chudáku adresátovi píšu, že mám právo se s ním rozejít (velmi si to nepřál), ačkoli jediný důvod je, že s ním prostě nechci chodit, a na konci

dopisu stojí, že pokud jsem mu ublížila, jistě to v životě dostanu zpátky. Přemek v tom neviděl žádnou logiku. Byl to jeho první posudek mého literárního výkonu. Vašek mi jeho výhrady sdělil. Že mě někdo kritizuje, bylo pro mě novinkou. Vlastně příjemnou. Převaha u kohokoliv mě lákala.

Jednou v létě jsem byla večer, před bouřkou, sama doma. Dívala jsem se na nebe s černými mraky a ptala se sama sebe: Kde jsou všichni ti lidé z těch knížek? Proč je člověk nikdy nepotká?

Ale jistě jsem je potkávala, jen jsem si to neuvědomovala. Nehledala jsem ani tak jejich zajímavost, inteligenci, spíš ryzost. Byla jsem katolička, zpočátku tak zaujatá, že otec měl strach, že budu chtít jít do kláštera. Zbytečně. Život v klášteře mě lákal asi podobně jako vzít si za muže mrzáka. Ale katolická skautka jsem byla fanatická. Klubovnu jsme měli v klášteře, vedoucí byla skvělá, nikdy neprovdaná učitelka Svátková. Veselá, nápaditá. Náš „duchovní otec“ byl mladý františkán, páter Sebastian, nejspíš z venkova, jako obrázek, často se červenal. Nám holkám se líbil, ale jako socha na oltáři. Takže mimořádné lidi jsem kolem sebe měla, i doma, matku, dědečka, babičku. Patrně právě ti tři se hodně podíleli na normě, podle které jsem posuzovala sebe i ostatní.

Druhá moje známost byl Slovák, vojín PTP, syn baptistického kazatele.

Přemek měl s dopisem pravdu. S tím prvním klukem jsem chodila tři roky a věděla jsem, že si ho nikdy nevezmu. Vlastně jsem podvědomě cítila vinu.

Že by si mě chtěl vzít, mi řekl Přemek poslední rok mých studií, večer, už za tmy v pokoji koleje Jednota v Opletalově ulici. Prála jsem si to slyšet i udělat, pro sebe jsem měla všechno vyřešené. Jenže matka už dva roky věděla, že spolu chodíme, a prožívala velkou trýzeň. Zaručeně si nic nepřála mihnout než mou svatbu s Přemkem. Narážky na Přemka byly pro mě doma už tenkrát děsivými momenty, a bylo jich nepřeberně. Dva mlýnské kameny, mezi

nimiž jsem se octla, byly dvě mně absolutně nejdražší a mnou nejuznávanější bytosti, ani bez jednoho jsem si život neuměla představit. Nebylo myslitelné obětovat jednoho pro druhého.

Jako samozřejmost jsem po celá studia brala, že každou neděli pojedu domů, že všechny prázdniny prožiji mimo Prahu, že tu dobu Přemka neuvidím. Žádné pochyby, že by to mělo být jinak. Pět hodin osobákem dvakrát týdně (rychlíkový příplatek by mě jako studentku stál osm korun) jsem neměla za ztrátu času. Připravila jsem si na cestu čtení, učení, program, na který jsem se obvykle už těšila. A domů taky, matka mě viděla ráda, i já ji, stálo mi to za to. Cestovat jsem byla zvyklá od tercií, vstávat hodně brzy taky, vlak na Prahu a předtím do Budějovic jel ráno ve 4.10. Otec vstal dřív, zatopil, uvařil mi čaj, vzbudil mě, donesl mi kufr na nádraží, dohlédl, abych měla ve vlaku dobré místo.

Přemek bral věci, jak byly. Kolikrát na mě čekal u vlaku, ne u ranního. Ráda bych někdy s ním na neděli zůstala v Praze, ale i já jsem brala věci, jak byly. Uhrála jsem akorát jeden první máj a poslední rok nějakou neděli, když jsem psala diplomovou práci.

Studovat na fakultě nás oba bavilo. Učil nás Havránek, Šmilauer, Vážný, Ryšánek, pro mě spíš mrtvé veličiny, jazyk mě nijak moc nezajímal. Samozřejmě všechny přebil Mukařovský. Přemek ho měl za nepochybnou autoritu, zároveň rád vykládal o komických situacích, do nichž se Mukařovský dostával právě proto, že za veličinu se bral i on sám. Když mu na křižovatce chyclo auto a on způsobil dopravní zmatek, esenbák mu vynadal jako komukoli jinému a na Mukařovského otázku „Víte, kdo já jsem?“ odpověděl, že ho to nezajímá, že ho zajímá jen, aby z křižovatky zmizel.

Živý Mukařovský nebyl s to plně dostat obrazu, který jsem si o něm udělala z Přemkova ústního podání. Ale jeho semináře měly pro mě mimořádnou přitažlivost, žádný jsem zbytečně nevynechala. Mukařovského soudy byly břitké a často zdrcující, po-

chvala měla hodnotu o to větší, čím byla řidší, Mukařovský s ní opravdu nehýřil. Už jeho pouhý souhlas bylo hřejivé vítězství. Pozorovat ho, jak sedí se skloněnou hlavou a pozorně poslouchá referáty, dělá si poznámky, které mohly znamenat cokoli, souhlas či odmítnutí, bylo zajímavé samo o sobě, pro mě už proto, že Mukařovský byl nejkrásnější starý člověk, kterého jsem v životě viděla. Havránek při referátech pospával, někdy se mu hlava přitom klímbala, ale když nastalo ticho, pochopil, že student skončil, a okamžitě ožil, referát rozcupoval nebo nějak zhodnotil, neuvěřitelné bylo, že docela správně a že jeho řeč měla hlavu a patu.

Přestože Mukařovský pro mě byl vzor důstojného stáří (nemluví o jeho angažovanosti jakožto obránce míru, funkci, o níž se nestýchal mluvit), nemohoucnost nakonec dostala i jeho. Přemkův přítel, nebudu ho jmenovat, chodil za Mukařovským do bytu v době, kdy už polehával a nedostal se snad ani ven; nosil mu laskonky, které Mukařovský měl rád, a Přemkův známý s lítostí pozoroval, jak Mukařovský odhazuje všechny zábrany, chodí před návštěvami po bytě ve spodkách, zajímá se už hlavně jen o ty laskonky.

Jeden z členů komise, která mě na fakultu přijímala, mi začal kupovat lístky do divadla, do první řady, brát mě na posezení se svými přáteli, se jmény tehdy i ještě dnes známými, necítila jsem se mezi nimi dobře. Brzy jsem mu řekla, nebyla to tehdy docela pravda, že chodím s Přemkem. Vašek Šašek nazýval Přemka novým člověkem, že mě pouští na schůzky s jinými chlapy a ani nežárlí, ale mně už bylo v jeho přítomnosti nejlíp. Do divadel jsme chodili spolu, ne do předních řad, ale nahoru na balkony, jen ne k stání, to jsem už tehdy celé představení stát nevydržela. Na čaj jsme v zimě chodili ke Třem bojovníkům poblíž Albertova.

U Albertova jsme s Přemkem stáli na zastávce tramvaje, když nám kluk z Bechyně, student zeměpisu – s Přemkem se znal z menzy –, řekl o událostech v Maďarsku. Přemek už tehdy ani ne-

potřeboval takové konfrontace s wolkerovským viděním světa, aby začal chápat, co je socialismus, přesto mě překvapilo, jak s ním povstání v Maďarsku zatřásl. Začal o něm shánět informace a přisoudil mu patřičný význam, i s poměrně přesným – pokud to lze po takové době tvrdit – odhadem vývoje. Nevěřila jsem mu, spíš jsem viděla v maďarských událostech obdobu stávky škodováků v Plzni 1953 nebo občasných rebelií ostravských horníků.

Noviny Přemek nečetl, ale přímo studoval, nechápala jsem dobře, proč nejvíc zrovna nejméně objektivní Rudé právo. On v něm ale hledal oficiální linii, třeba mezi řádky, nic mu neuniklo, pořadí našich či ruských papalášů na tribunách na prvního máje, změny ve funkcích. Každý funkcionář představoval o něco tvrdší nebo měkčí postoj, bylo důležité, kdo jde dolů a kdo nahoru. Rudé právo jsem mu kupovala v trafice na rohu i po začátku normalizace, už jen k vyslovení názvu bylo třeba odvahy, lidé ho ostentativně bojkotovali a prodavačka ho denně vracela celé balíky. Ovšem zdrojem zdrojů bylo pro Přemka rádio, Svobodná Evropa, Londýn, Hlas Ameriky, od matky měl malý bakelitový oválek, od něhož časem trochu ohluchl, protože řev rušiček z bezprostřední blízkosti pral do jeho ušních bubínků večer co večer, ať jsme bydleli kdekoli. Rušičky byly zvuky domova našich dětí, jejich celého dětství a mládí. Jana všechna léta po „revoluci“ obdivovala Medka, před dvěma třemi dny mi řekla, že by ho navrhovala na prezidenta.

Přemek získal pověst politického experta, jemuž ale obvykle nikdo nic neuvěřil. V očích jiných lidí byla politika jeho posedlost, za normalizace řada známých politickou situaci nesledovala, ale Přemka se ptali na novinky ze sovětského politbyra, na kroky našeho vedení, z čeho by se dalo usuzovat na možný krach režimu. Skoro nikdo nesouhlasil s jeho hodnocením Andropova coby nutného mezičlánku, v Ústavu se hádal s kdekým, stejně tak po roce 1989 zase o nové trendy. Rozhodně nebyl překvapen pádem komunismu, o něm neplatilo, že by nedoufal, že k němu za jeho života

dojde, jak potom kdekdo říkal. Překvapeni byli Petrovi spolužáci, když ihned po smrti Černěnka Petr kamarádům a Přemek kolegům tvrdili, že nástupcem Černěnka bude Gorbačov. Řada Petrových spolužáků jméno Gorbačov nikdy neslyšela (v Ústavu by se takový případ taky našel), takže když byl Gorbačov zvolen, užasle se Petra ptali: Jaks to mohl vědět? I upřímnější lidi z Ústavu, třeba paní Kosoová z knihovny, byli konsternováni.

Nejen Přemek Rudého práva, i Rudé právo Přemka si všimlo. Ve školním roce 1963/1964, už jsem učila v Praze, probíhalo, snad někdy na jaře, zasedání ÚV KSČ, referáty a usnesení v novinách plnily celé stránky, vytvářely se direktivy dopředu. V kulturní oblasti se na konkrétních případech vysvětlovalo, jak ano, jak ne. Jak ne: jako Přemysl Blažíček, který v Hostu do domu hlásal scestné, nepřátelské – přesně už nevím, zkrátka nepřijatelné ideologické názory. Přemek polichocen, moji kolegové kantoři překvapeni, že se někým, kdo není žádné eso, zabývá sám ústřední výbor. Z jejich pohledu to pro Přemka byla málem pocta. Jeden z nich mi vysvětlil, že pokud Přemek papalášům stojí za řeč, tedy jen jako náhodný příklad, ne snad pro významnost své osoby. Ostatní nebyli padlí na hlavu a věděli, že Přemek by mohl mít nepříjemnosti, ale žádné konkrétní nepříšly.

Období, kdy o Přemkovi v Ústavu už nerozhodovala Strohsová, ale Jankovič, bylo blýskání na lepší časy. Jankoviče si Přemek vážil (Strohsové po odborné stránce taky), jejich mukařovácká máníe je sblížovala. Jankovič byl osobnost, nedostižný vypravěč, na něj nikdo neměl. Slyšela jsem při výletě s Ústavem na Moravu, jednom asi ze dvou, jichž jsme se s Přemkem zúčastnili, vyprávět Radko Pytlíka příhodu, jak Gusta Fučíková šla se Štollem objednat u Švabinského Fučíkův portrét. I Pytlík byl ve vyprávění mistr, ale člověk jako by poslouchal naučené číslo. Jankovičovi všechno

dostávalo v puse tak trochu haškovský nádech, jestli něco vyprávěl posté, nepoznalo se to, protože on to posté spontánně prožíval a posté se přitom bavil. Byl výbušný jako Jihoslovan, jímž podle jména mohl původem být. Kdyby psal, jak mluvil, musel by být skvělý beletrista, snažila jsem se ho k takovému pokusu přemluvit, ale on mi popravdě řekl, že se už pokoušel něco napsat, ale že mu to nešlo. Na mluvenou řeč byl fenomén, například o Teréze Novákové dokázal vyprávět s takovou šťávou, jakou nedal svému psaní ani fotografiím, i když obojí jsem oceňovala, hlavně ovšem psaní. Jeho studii o Haškovi v České literatuře jsem prostudovala, zároveň třeba s Vodičkou, než jsem se pustila do psaní diplomové práce, usnadnilo mi to začátek. Prvně jsem ho poznala, když jsem mu jako redaktorovi České literatury nesla do Ústavu kapitolu ze své diplomové práce, zrevidované už předtím Mukařovským, abychom se s Jankovičem dohodli na její definitivní podobě, než ji dá do tisku. Rukopis v deskách jsem zapomněla v bufetu Metro, kde jsem cestou od vlaku do Ústavu snídala. Našel se, nikdo neměl zájem odcizit mé myšlenky. Při našem jednání šlo o několik věcných změn a grafickou úpravu, co petitem, co pod čarou. Jankovič se se mnou, holkou sotva po promoci, skoro nebavil. Ve všem měl jasno a já fungovala v roli kývacího panáka. Jeho slušnost spočívala v tom, že na mě vůbec mluvil.

Časem všechno bylo jinak.

Jankovič hájil Přemka i na stranických schůzích, i když třeba zrovna na téhle půdě si tím popularitu nezískal, ale měl pro strach uděláno. Když se někdo navážel do Přemka, vybuchl: „Blažíčka ventilujete?“, a uvedl příklady, které by snad bylo smysluplnější řešit. Přinejmenším od Přemka odvedl pozornost. Když vedení chtělo Jankovičovi přidat na platu, řekl, že on to nepotřebuje, ať přidají Blažíčkovi.

Své „totální nasazení“ ve stavebním podniku v Krči za normalizace snášel bohorovně. Dávno fotografoval, už před vyhazovem